

Bioforsk Rapport

Vol. 2 Nr. 16 2007

Tidlig lamming som forebyggende tiltak mot tap av lam til rovvilt

Effekt av tidlig lamming i forhold til rovdyrtap, økonomiske og driftsmessige forhold

Ronald Bjøru

Vibeke Lind

Bioforsk Nord Tjøtta

Hovedkontor
Frederik A. Dahls vei 20,
1432 Ås
Tel.: 64 94 70 00
Fax: 64 94 70 10
post@bioforsk.no

Senternavn
Sted
Adresse
Tel.:
Fax: 64
@bioforsk.no

<i>Tittel/Title:</i> Tidlig lamming som forebyggende tiltak mot tap av lam til rovvilt
<i>Forfatter(e)/Autor(s):</i> Ronald Bjøru og Vibeke Lind

<i>Dato/Date:</i> 31.01.2007	<i>Tilgjengelighet/Availability:</i> Åpen	<i>Prosjekt nr./Project No.:</i> 4210029	<i>Arkiv nr./Archive No.:</i> /4210029
<i>Rapport nr. Report No.:</i> 16/2007	<i>ISBN-nr.:</i> 978-82-17-00175-1	<i>Antall sider/Number of pages:</i> 21 + vedlegg	<i>Antall vedlegg/Number of appendix:</i> 2

<i>Oppdragsgiver/Employer:</i> Fylkesmannen i Finnmark	<i>Kontaktperson/Contact person:</i> Hans Magnus Sætra og Paul Antoni Nilsen
---	---

<i>Stikkord/Keywords:</i> Lam, tidlig lamming, predasjon, forebyggende tiltak, økonomi Lambs, early lambing, predation, preventive measures, economy	<i>Fagområde/Field of work:</i> Arktisk landbruk og utmark Arctic Agriculture and Land Use
--	--

Sammendrag
Det foreligger fra før lite data om tiltaket tidlig lamming som et forebyggende tiltak mot rovdyrtpap. Undersøkelsen bygger på to bruk i Tana i Finnmark som har prøvd denne metoden de siste fire år. Reduksjon i tap og økte inntekter ved å ha slaktemodne lam tidlig på høsten dekker merkostnadene ved økt fôrforbruk pga lengre innefôringsstid etter lamming, og gir i tillegg et positivt økonomisk bidrag til merarbeid og ekstra huskostnader. Datagrunnlaget er basert i hovedsak på resultatet fra 2006, der de to forsøksbrukene er sammenlignet med et kontrollbruk i samme område.

Summary:
Early lambing as a preventive measure to reduce depredation of lambs on summer range is studied on two sheep farms in the municipality of Tana in Finnmark County, Norway. The study shows that a significant lower loss of lambs and lambs ready for slaughter in early autumn, will give a positive economic result, also taken in account the increased costs in spring. The study is mainly based on the results from 2006.

Ansvarlig leder/Responsible leader

Prosjektleder/Project leader

Håkon Sund

Ronald Bjøru

Forord

Vi vil takke brukerne på de tre brukene som har stilt sine data og erfaringer om sin drift til disposisjon. Samtidig har de gjort en stor innsats med registreringer av vektorer m.m. gjennom sommerhalvåret. Alle tre brukene kjennetegnes med en god og samvittighetsfull drift.

Brukerne er: Gunnar og Siv Helen Søderstrøm, og Eila Søderstrøm
Katrinn Aleksandersen og Espen Ervik
Jenny og Roy Westberg

Vi vil også takke Fylkesmannen i Finnmark, landbruksavdelingen v/Hans Magnus Sætra og miljøvernnavdelingen v/Paul Antoni Nilsen, for bistand med rapporten.

Prosjektet er finansiert av Fylkesmannen i Finnmark, miljøvernnavdelingen, gjennom midler til forebyggende og konfliktdempende tiltak mot rovdyrskade (Rovviltnemda, region 8), og fra landbruksavdelingen gjennom BU-midler.

En takk også til Inger Hansen ved Bioforsk Nord Tjøtta for diskusjon og gjennomgang av manuset.

Alle bilder er tatt av Hans Magnus Sætra.

Et flott lam!

Innhold

1.	Sammendrag	4
2.	Innledning	5
3.	Metoder	6
3.1	Registreringer i besetningene	6
3.2	Data for tapsutvikling sau og lam	6
3.3	Rovdyrdata	6
3.4	Slakteregistreringer	7
3.5	Statistisk behandling av datatilfanget	7
4.	Brukernes erfaring	8
4.1	Opplysninger om drifta i besetningene	8
4.1.1	Bruksopplysninger, bruk 1 og bruk 2:	8
4.1.2	Bruksopplysninger fra kontrollbruket (bruk 3)	9
5.	Resultater	10
5.1	Tap og tapsutvikling	10
5.1.1	Tap av sau og lam i perioden 2000-2006	10
5.1.2	Erstatningssøknader for rovvilt drepte sau og lam i Tana kommune	10
5.1.3	Dokumentert rovvilt drepte sau/lam og forekomst av rovvilt	11
5.2	Registrerte lammedata	11
5.2.1	Lammingstidspunkt og vektutvikling på lam 2006	11
5.2.2	Slakteresultater 2006	12
5.3	Prisløype for lam ved Gilde Finnmark, Karasjøk	14
6.	Diskusjon	15
6.1	Lammevekter og tap på beite	15
6.2	Vektutvikling lam	16
6.3	Økonomi i driftsform med tidlig lamming	16
6.3.1	Kostnader	16
6.3.2	Beregning av merinntekter på slakt ved tidlig lamming	17
6.3.3	Virkning på økonomien ved redusert tap	19
6.3.4	Oppsummering av økonomien ved tidlig lamming	19
7.	Konklusjoner	21
8.	Referanser	22
9.	Vedlegg	23

1. Sammendrag

I 2002 la to sauebruk i Tana kommune i Finnmark om til en driftsform med tidlig lamming som et forebyggende tiltak mot rovdyrtaap. Både brukerne selv og Fylkesmannen i Finnmark ønsket en gjennomgang av effekten av denne driftsforma både med hensyn til tapsreducerende virkning og med hensyn til økonomien i denne driftsformen. Ett nabobruk som hadde en driftsform med den vanlige lammingstida for distriktet ble valgt ut som kontrollbesetning. Dette bruket har samme sauerase og benytter samme beiteområde som de to brukene med tidlig lamming. Alle tre bruk viser stor interesse for forsøket, og har gjort en god jobb med registreringer. Det er en god drift på alle tre bruk.

Data i undersøkelsen baserer seg dels på informasjonsinnhenting hos brukerne, dels på registreringer av vektutvikling fra fødsel til høst som brukerne har gjort. Slaktedata er tatt fra Gilde (Nortura) sin slakteweb på medlemsidene på internett. Oversikt over tapte sau og lam i de besetningene som er med i undersøkelsen og for de øvrige besetninger som beiter i samme område er fått fra Fylkesmannen i Finnmark, og er hentet fra ordningen Organisert beitebruk. SNO har bidratt med opplysninger om rovvilt og Rovbasen i Direktoratet for naturforvaltning har oversikt over sau og lam tatt av freda rovvilt.

Midlere lammingstid var 25 dager tidligere i de brukene som praktiserte tidlig lamming sammenlignet med kontrollbruket som praktiserte den vanlige lammingstida i distriktet. Bruk med tidlig lamming hadde lavere tilvekst på lamma i perioden fra fødsel til utslipp på beite enn kontrollbruket, mens det ikke var noen forskjeller i tilvekst i beitesesongen. Vekta ved utslipp på beite var 5,0-5,5 kg høyere i de to brukene med tidlig lamming, mens forskjellen ved høstveiling var 5,8 og 4,2 kg høyere vekt på de to forsøksbrukene i forhold til kontrollbruket. Korrigert for ulike høstveietidspunkt var forskjellen 7,3 og 6,6 kg høyere vekt.

I 2006 hadde brukene med tidlig lamming 5,0 og 2,3 % lammetap på beite, mens kontrollbruket hadde 12,6 % lammetap. Et lam på kontrollbruket ble dokumentert tatt av jerv. Differansen i tap mellom forsøksbrukene og kontrollbruk kan skyldes ulik bruk av beiteområdet, dvs sau og lam fra kontrollbruket beitet mer i jerveutsatt område, og at forsøksbrukene hadde større lam ved beiteslipp.

Beregning av differansen i slakteinntekt pga tidlig lamming er noe komplisert. Ved beregning på grunnlag av de som ble slaktet innen 10. oktober, og medregnet verdien av tilskuddene på merleveranse for bruk med tidlig lamming, er merinntekt for de to brukene med tidlig lamming (forsøksbrukene) hhv 1641 og 4648 kr. Ved å beregne ut fra differanse i høstvekt, korrigert for ulike veiedatoer og beregnet slaktevekt, ble merinntektene beregnet til hhv kr. 7332 og 7487 for de to forsøksbrukene. Begge beregningsmåter har sine begrensninger. Forskjellene i resultat mellom de to forsøksbrukene ligger først og fremst i ulike lammetall.

Merinntekter pga mindre tap ved å benytte seg av tidlig lamming er vanskeligere å estimere, og kan variere mye fra år til år. Som eksempel i denne studien ble tapsresultatet for 2006 lagt til grunn. Ut fra denne forutsetningen utgjorde verdien av mindre tap kr. 6208 og 7487 for disse to brukene.

Kostnadene er estimert ut fra opplysninger fra brukerne om fõringsregimet i sine besetninger, og merkostnader er stipulerte ved at større del av lammingsperioden er i fjõs. Ut fra dette er det beregnet en merkostnad til fõr ved tidlig lamming på kr. 6500.

Samlet netto merinntekt (merinntekter - merkostnader) ved tidlig lamming er estimert til ca. 6000 pr besetning for disse to brukene. Begge brukene har 48 vinterfõra sau (vfs), som gir en beregnet netto merinntekt på ca. kr 125 pr vfs. Denne merinntekten skal dekke merarbeidet driftsformen, ekstra plass i fjõset om våren mv.

2. Innledning

Brukere i Finnmark har siden midt på 1990-tallet opplevd økende tap av sau på beite. Større totaltap kan tilskrives økende rovviltbestander, men også ulykker og sykdom er årsaker til tap. I 2005 var totaltapet på beite for sauebesetninger i Finnmark tilsluttet ordningen "Organisert beitebruk" (OBB) 7,4 %, med store variasjoner mellom besetninger innen fylket. Tilsvarende tapsprosent i 2004 var 6,1 %. 852 søyer og lam i Finnmark ble erstattet som rovvilt drept i 2005, og 807 i 2006. Det er dermed viktig å få økt kunnskap om forebyggende tiltak som kan redusere tap av sau og lam til rovdyr.

Tidlig lamming kan ha flere potensielle tapsforebyggende og driftsmessige fordeler: Lammene slippes i utmarka når de er store og livskraftige. Det er også lettere å oppdage og holde igjen små og/eller svake lam eller søyer som mjølker dårlig eller har andre skavanker. Lammene blir tidligere slaktemodne og kan tas hjem tidligere fra utmarksbeite, slik at antall dager i utmarka totalt sett blir færre enn normalt. Man unngår dermed også den beiteperioden i utmarka det er størst fare for rovdyrangrep, særlig i bjørne- og jervebelastede beiter. Færre dager på vår- og høstbeite kan spare slåtteeenga for beiting, og mer gras kan høstes til vinterfôr. Dessuten kan slaktemodne lam sendes til slakteriet rett fra utmarksbeite og oppnå en høyere pris pr. kg kjøtt ved tidlig slakting.

Tidlig lamming har imidlertid også noen driftsmessige utfordringer. I Finnmark innebærer denne driftsformen naturlig nok en lang inneførsperiode fordi planteveksten tidlig på våren ikke er tilstrekkelig. Det er allmenn kunnskap at søyer og lam bør ut på friskt og proteinrikt vårbeite relativt raskt etter lamming. For lang inneførsperiode kan føre til bakterieoppblomstring (bl.a. koksidier), mangelsjukdommer og generell utrivsel blant søyer og lam. Flere forsøk har vist lavere høstvekt hos lam som har gått på lang inneføring om våren i forhold til lam som er sluppet tidlig på vårbeite (Nedkvitne, 1978). I tillegg går det mer av både kraftfôr og innhøsta engfôr og det kreves et større arbeidsforbruk med hensyn til stell og føring av søyer og lam. Dessuten har man behov for ekstra husrom til alle lammene, og det kreves større husrom jo lenger inneføringa varer etter lamminga.

I 2002 la to sauebruk i Tana kommune i Finnmark om til en driftsform med tidlig lamming som et forebyggende tiltak mot rovdyrtap. Både brukerne selv og Fylkesmannen i Finnmark, som administrerer virkemiddelordningen *Forebyggende og konfliktdependende tiltak mot rovdyrskade*, ønsket en gjennomgang av effekten av denne driftsforma både med hensyn til tapsreduserende virkning og med hensyn til økonomien i denne driftsformen.

Sjøl om også andre sauebruk i Norge i perioder har hatt tidlig lamming, enten pga. fare for tap til rovdyr tidlig i sesongen - særlig ørn, rev og gaupe, eller for å ha tidlig levering av lammeslakt om høsten, så foreligger det lite systematisert og publisert kunnskap om tapsreduserende effekt og økonomiske konsekvenser av denne driftsformen.

3. Metoder

3.1 Registreringer i besetningene

Tre sauebruk deltar i prosjektet. To av dem - heretter benevnt som forøksbesetningene eller bruk 1 og bruk 2 - har tidlig lamming som driftsform. Det tredje bruket - heretter kalt kontrollbesetning eller bruk 3 - har lamming i den tida som er vanlig i distriktet. Alle tre bruk har samme rase, Steigarsau/NKS, og bruker samme beiteområde. Vinteren 2005/2006 hadde bruk 1 48 vinterføra sau (vfs), bruk 2 hadde også 48 vfs, og bruk 3 hadde 78 vfs. Bruk 1 hadde eierskifte i 2004, men tidligere eier deltar fortsatt i driften.

Sammenligning av to bruk med tidlig lamming i forhold til et bruk med vanlig lammingstid er et lite materiale, særlig i forhold til å få sikre tall med hensyn på tap. I forhold til økonomisk resultat, dvs. tilvekst, slaktevekt og slaktetidspunkt, kan imidlertid tallene være mer sikre, da en har data fra 79 lam fra bruk 1, 87 lam fra bruk 2, og 103 lam født til den vanlige lammingstida i distriktet (bruk 3) i 2006. Prosjektet kom på plass såpass sent (tilsagnsbrevene datert 15. mai og 16. mai) at en ikke har fått laget et registreringssystem for kraftfôrforbruk, arbeidsinnsats, og andre innsatsfaktorer som kan variere mellom disse to driftsformene.

De tre brukene som deltar i undersøkelsen registrerte i 2006 fødselsdato, fødselsvekt, dato for vårveing og vårvekt (dvs rett før dyrene slippes på utmarksbeite), dato for høstveing og høstvekt. Alle brukerne ble intervjuet om erfaringer med sin driftsform. I tillegg ble det for de to brukene som hadde tidlig lamming innhentet en del erfaringer og erfaringstall for tidligere år mht ekstra fôrforbruk om våren, ekstra arbeidsinnsats og andre erfaringer med denne driftsformen.

3.2 Data for tapsutvikling sau og lam

Alle tre besetningene er med i ordningen *Organisert beitebruk (OBB)* som i Finnmark er en del av *Regionalt Miljøprogram* for landbruket. De som er med i denne ordningen melder hvert år fra om tap av sau og lam i sin besetning for beitesesongen. Dette meldes videre fra beitelaget til kommunen og videre til Fylkesmannens landbruksavdeling. De data som er brukt i rapporten er hentet fra Fylkesmannens landbruksavdeling (FMLA) for årene 2000-2006, og omfatter i tillegg til de tre brukene også de bruk som beiter i samme område.

3.3 Rovdyrdata

De bruk som har mistanke om, eller dokumenterte, tap av sau og/eller lam til freda rovvilt, søker Fylkesmannens miljøvernnavdeling (FMMA) om erstatning for tap. I søknaden opplyses om antatt eller dokumentert rovviltart som har forårsaket tapet. I rapporten er erstatningsøknader fra Tana kommune for årene 2000-2006 gjennomgått.

Statens naturoppsyn (SNO) har ansvar for dokumentasjon av tapsårsak når en finner døde sau/lam med mistanke om at de er drept av freda rovvilt. Disse data blir lagt ut på Direktoratet for naturforvaltning (DN) sitt nettsted *Rovdyrbasen*, og angir hvilken rovviltart som har forårsaket tapet, og tapslokaliteten. Opplysninger fra Rovdyrbasen er gjennomgått for beiteområdet til forsøksbesetningene for årene 2000-2006. Samtidig er det sett på dokumenterte tap i de naturlig tilgrensende områder for samme tidsrom.

SNO har også ansvar for registrering av rovvilt, gjennom faste sporløyper, ynglehiregistreringer, og annen informasjonsinnhenting om rovviltbestander.

3.4 Slakteregistreringer

Gjennom brukerne ble det gitt tilgang til opplysningene i *Slakteweb*, dvs. de slaktedata som Gilde Norsk Kjøtt (fra 2007: Nortura) sitt slakteri i Karasjok har lagt ut på medlemmenes egen side på internett. På slaktewebeben ligger opplysninger for hvert enkelt dyr om slaktedato, slaktevekt, klassifisering i EUROP-systemet, feittklasse og pris. Det ble hentet inn slaktedata fra årene 2003, 2004, 2005 og 2006.

3.5 Statistisk behandling av datatilfanget

Alle data ble behandlet med GLM (General Linear Models) i Minitab sitt statistikkprogram. Det ble beregnet gjennomsnittsverdier for fødselsvekt, fødselsdato, vårvekt, dato for vårveiging, alder ved vårveiging, høstvekt, dato for høstveiging, alder ved høstveiging, alder ved slakt, slaktedato, slaktevekt, EUROP-klassifisering, feittklassifisering og pris for lam fra de tre besetninger.

God plass på forbrettet

4. Brukernes erfaring

4.1 Opplysninger om drifta i besetningene

I den perioden de to brukene har hatt driftsformen med tidlig lamming har de fått mye erfaring med driftsformen. Dette kapitlet oppsummerer en del informasjon om alle tre bruk, og tar med noe av de erfaringene de har med sin drift.

4.1.1 Bruksopplysninger, bruk 1 og bruk 2:

De to brukene som praktiserer tidlig lamming har såpass lik drift mht lammingstidspunkt, fôringsopplegg m.v., at omtalen i hovedsak vil være lik for disse brukene.

Paring og lamming

Begge brukene startet med tidlig lamming i 2002. Dette innebærer at paring starter 3-4 uker før den vanlige paringstart i distriktet som er ca. 10. desember. Lammingsperioden begynner dermed rundt midten av april, og avsluttes etter første uka i mai, med midlere lammingstid rundt 25. april. Dette er 3-4 uker tidligere enn den lammingstida de hadde før 2002, og som er den vanlige lammingstida i distriktet (10. mai til rundt 1. juni). Siden de startet har de ikke hatt noen spesielle problem med brunst eller omløp pga tidligere parring. Begge brukene har scanning på søyene for å fastslå antall foster. Eventuelle søyer som ikke har tatt lam blir dermed også funnet. Lammetallet for begge bruk har ligget på 1,8-2,0 lam pr vfs både før og etter at de begynte med tidlig lamming. Begge brukene har begrensede muligheter til vårbeiting på innmark etter lamming, så hovedregelen er at sau og lam blir sluppet direkte på sommerbeitet. Bruk 1 benytter rundballe i hekk like utenfor fjøset, slik at de som lammer først går ut og inn. Bruk 2 fôrer inne, men har innhegning knyttet til fjøset der en del av sauene kan gå ut.

Fôrforbruk om våren ved tidlig lamming

Dyrene slippes på vårbeite bare noen dager før "normal" slippedato, slik at innefôringsperioden etter lamming blir ca. 20 dager lengre i forhold til tidligere, mens total innefôringsstid er den samme eller litt kortere enn før. Grovfôrforbruket vil være noe høyere enn ved normal lammingstid i og med at sauene har en lengre innefôringsstid etter lamming, og fôrforbruket etter lamming er noe høyere. Grovfôret som brukes på begge bruk er ca. halvparten med høy og halvparten med rundballer. I tillegg bruker de noe graspletts, valsa havre og vitaminfôr. Sett i forhold til midlere lammingsdato ellers i distriktet vil sauene få kraftfôr i ca. 25 dager lengre. Kraftfôret som brukes er Formel Sau fra Felleskjøpet. Daglig kraftfôrforbruk er 1 kg for sau med enkeltlam og 1,3-1,5 for dyr med tvillinglam. Med et snitt på 1,8-2,0 lam pr vfs, kan en regne med 1,4 kg kraftfôr pr dag pr sau, dvs et "merforbruk" på 35 kg kraftfôr pr sau i lammingstida. I tillegg brukes noe kraftfôr til lamma, både ved at lamma spiser av kraftfôret sammen med søyene, og eget kraftfôr (kalvefôr) til lamma.

Arbeidsmengde ved tidlig lamming

Bruk 1 regner med ca. to timers ekstra arbeid pr dag i ca. to uker om våren. Bruk 2 har dyrene fordelt på flere bygninger, og regner med to til tre timer ekstra arbeid pr dag. Med ca. 25 dager lengre innefôringsperiode etter lamming medfører dette et merarbeid på omtrent 50 timer for bruk 1 og 65 timer for bruk 2 om våren.

Arealbehov i bygningene ved tidlig lamming

Ved tidlig lamming, og dermed lengre innefôringsstid av sau og lam, vil arealbehovet i bygningene bli noe større enn ved vanlig lammingstid. Bruk 1 har løst dette ved å ta i bruk fôrrom og fôrsentral, og har tilstrekkelig areal til tidlig lamming med dagens produksjonsomfang. Bruk 2 har tatt i bruk all tilgjengelig plass, dels med provisoriske løsninger: gammel fjøs, vedskjul, innredet rom under låvebru, samt delvis utedrift (sau og lam går ut og inn av fjøsrom). Bruk 2 opplyste at de etter en oppbyggingsperiode det siste året hadde redusert besetningen med 16 vfs, fra 64 sau som lamma i 2005 til 48 sau i 2006 pga plassmangel om våren.

Sommerbeite

Sau og lam er ikke på innmarksbeite om våren. Begge bruk slipper sau og lam puljevis rett på sommerbeite i utmark, med de som har lammet først og tomme sauer i første pulje. I 2006 slapp bruk 1 første pulje 24. mai og bruk 2 slapp de første 29. mai. I tida medio juni til St. Hans blir siste pulje sluppet. Normal beiteslipp de siste årene har vært slutten av mai/begynnelsen av juni, avhengig av om våren kommer tidlig eller seint. I 2005 var første beiteslipp hhv 4. juni og 6. juni for disse to brukene. Lamma er minimum 1-2 uker gamle før de slippes. Brukerne opplyser at de slipper noe tidligere (1-2 uker) etter at de begynte med tidlig lamming. Dyrene slippes på samme sted, og beiter innover mot Hanadalen.

Slaktemodne lam leveres til slakt rett fra beite, dvs. at dyra sankes noen dager før dyrebilen kommer. Sau og lam kan gå på høstbeite heime inntil 1-2 uker før slakting. Livdyr går på innmark eller annet egnet beite fra sanking til innsett medio oktober. Sankinga starter i slutten av august/begynnelsen av september. Dette avhenger av hvor tidlig brukerne kan levere. I 2005 ønsket de å levere i siste uka i august, men dette ble utsatt fordi Gilde i Karasjok ikke hadde startet opp saueslaktinga enda.

Slakting

Brukerne regner med at de kan levere dyr til slakt minimum tre uker tidligere enn de gjorde før. Midlere slaktetid før de begynte med tidlig lamming var rundt uke 40-41. Slaktetidspunktet de siste årene har vært uke 36-37. Brukerne opplyser at de primært ønsker å levere enda tidligere for å utnytte prisløypa bedre.

4.1.2 Bruksopplysninger fra kontrollbruket (bruk 3)

Kontrollbruket har midlere lammingstid rundt 25. mai, som er vanlig ellers i distriktet. I 2006 startet lamminga andre uka i mai, deretter jevn lamming fram til begynnelsen av juni, med en gjennomsnittlig lammingsdato 26. mai. Avdrått ligger normalt på 1,8-2,0 lam pr vfs, men i 2006 var avdrått 1,55 lam pr vfs. Ellve gimrer og tre voksne hadde ikke tatt lam. Bruket har ultralydscanning. Noen søyer blir insiminert med Nor-X sæd for å oppnå bedre klassifisering.

Bruket prøvde seg med tidlig lamming i 2005, men gikk tilbake til normal lammingstid. De følte at søyene ikke klarte å holde oppe melkeproduksjonen bare med kraftfôr. Dette året var det dessuten sein vår, og dermed seint utslipp, noe som medførte at dyra måtte holdes ekstra lenge inne.

Første beiteslipp i 2006 var 23. mai. Da ble sau uten lam og sau med lam som var 8-15 dager gamle sluppet. Dyra slippes puljevis ut på beite fram mot St. Hans, og lamma er minimum en uke gamle før de slippes. Sauene beiter seg østover mot Hanadalen, og dyra fra dette bruket beiter vanligvis lengre unna bygda enn sauene fra de to andre brukene. Brukerne mente dette kunne medføre at denne besetningen var mer utsatt for tap til jerv enn dyra fra bruk 1 og 2.

Sankinga har de siste åra startet rundt 25. august, noe som er ca. tre uker tidligere enn før (tidligere startet de 15.-20. september). Dette skyldes faren for jervetap, og de har dermed mottatt tilskudd til tidlig sanking. Lamma blir sendt til slakt når de har oppnådd tilstrekkelig god vekt. Dette fører til at noen lam sendes tidlig, mens hovedtyngden sendes utover høsten. Lam som er for små til å sendes blir føret over til neste år og sendes på nyåret.

5. Resultater

5.1 Tap og tapsutvikling

5.1.1 Tap av sau og lam i perioden 2000-2006

Tabell 1 viser tapsprosenten for sau og lam i perioden 2000-2006. Beiteområdet hvor besetningene i forsøket beiter er avgrensa til området øst for Tanaelva nedenfor (nord for) E6/E75 fra Tana bru til Varangerbotn, og sør for Austertana-Leirpollskogen. Dette er i tabellen kalt "Hele beiteområdet". Hanadalen og områdene rundt er sentrale i dette beiteområdet. Tallene er hentet fra ordningen Organisert beitebruk.

Tabell 1. Tapsprosent for sau og lam for området øst for Tanaelva, og nord for Tana bru. Kilde: Organisert beitebruk

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Hele beiteområdet*	10,9	11,9	11,0	8,0	20,4	15,8	11,1
Bruk 1	2,7	10,6	8,9	2,2	2,4	12,9	4,1
Bruk 2	0,0	1,4	27,5	9,4	2,3	10,9	0,7
Bruk 3, kontrollbruk	10,8	14,8	21,2	7,8	22,6	26,2	6,7
Besetning med høyeste taps%	35,2	25,4	27,5	38,5	27,3	26,2	34,0

* Omfatter mellom 8 og 11 bruk, noe varierende mellom år. Flere med små besetninger, 6-12 vinterfora sau (vfs), uten tap.

Tabellen viser resultat for sau og lam til sammen. Dersom en beregner kun lammetapet, har bruk 1 et tap på 5 %, bruk 2 har 2,3 % tap og bruk 3 har 12,6 % tap.

Tall fra organisert beitebruk for de siste sju år viser at det er store variasjoner i tap av sau og lam mellom brukene i dette beiteområdet, og også store variasjoner i tap fra år til år. Gjennomgående har bruk med små besetninger lite eller ikke tap. De store besetningene har enkelte år store tap. Tapstallene fra årene 1998 og 1999 varierer mindre, både mellom brukene og mellom de to årene.

5.1.2 Erstatningssøknader for rovvilt drepte sau og lam i Tana kommune

I perioden 2000-2006 har mellom 12 (2003) og 18 (2001 og 2005) sauebruk i Tana kommune søkt erstatning for tap av sau og lam på grunn av gaupe, jerv, bjørn og kongeørn. Søknadene gir et bilde på hvilken rovviltart brukerne antar som tapsårsak for sine sau og lam, og reflekterer ikke hva som er gitt i erstatning.

Jerv blir ansett som den dominerende skadegjører av brukerne i kommunen, med antatte tap på fra 28 (2004) til 91 (2001) morsøyer, og fra 101 (2004) til 375 (2001) lam. Antall søknader og antall omsøkt erstattet sau og lam har gått merkbart ned i årene 2003-2006 i forhold til årene før. Fortsatt blir imidlertid jerv ansett som den største tapsårsak i kommunen. Av de tre besetningene i undersøkelsen har bruk 3 søkt erstatning pga jerv i 2001, 2002, 2005 og 2006. Bruk 1 og 2 søkte begge i 2002 og 2005, begge med lavere anslag antatt drept av jerv enn bruk 3.

Gaupe blir regnet som den nest største tapsårsak av de freda rovdirene. Her har antall omsøkt erstattet i kommunen variert mellom 0 (2006) og 45 (2004) voksne morsøyer, og fra 10 (2001) til 209 (2004) tapte lam. Trenden er at det er søkt noe mer erstattet i årene 2004-2006, sammenlignet med årene før. Ellers varierer antall bruk som søker og antall omsøkte sau og lam mye fra år til år. Bruk 3 har søkt erstatning for sau tatt av gaupe i 2000 og 2004, og for gaupedrepte lam i 2000, 2001, 2004 og 2005. Bruk 1 og 2 søkte begge erstatning for tap av lam til gaupe i 2005 (hhv 3 og 2 lam).

For årene 2000-2004 foreligger det ingen søknader om sau og/eller lam tapt til bjørn i kommunen. I 2005 er det søkt erstatning for 35 morsøyer, 7 voksen sau uten lam, og 42 lam som antatt tatt av bjørn.

I 2006 var det søkt om hhv 21, 1 og 29 antatt bjørnedrepte dyr. Ingen av besetningene i undersøkelsen har meldt om tap til bjørn.

I kommunen er det en søknad for hvert av årene 2000, 2001 og 2006 for tap av voksen morsøye pga kongeørn. Bortsett fra 2003 og 2004 er det hvert år søkt erstattet lam med antatt årsak kongeørn. Det er relativt få omsøkte lam de første tre årene (hhv 11, 1 og 3), mens det i 2005 og 2006 er søkt erstattet hhv 38 og 23 lam. Ingen av besetningene i undersøkelsen har meldt om tap pga kongeørn.

5.1.3 Dokumentert rovdyrdrepte sau/lam og forekomst av rovvilt

Statens naturoppsyn dokumenterer tap av sau og lam til freda rovvilt. I beiteområdet øst for Tana elv har SNO i årene 2000-2006 dokumentert følgende tapsårsaker/antatte tapsårsaker (opplysninger hentet fra Rovbasen):

2001: En gaupedrept sau i Austertana (v/Birkestrand)

2003: En jervedrept sau i Austertana

2005: Tre jervedrepte sau mellom Fingervatn og Austertana (Sandnes-Harrkjosen)

2006: En jervedrept v/ Harrvatn og 6 bjørnedrepte i området Luoftjok-Hana

I nabokommunen i sør (Nesseby), i områder som grenser til forsøksbrukenes beiteområde, er det i flere av årene dokumentert sau og lam drept av jerv og gaupe, samt i 2006 flere (9) dokumentert drept av bjørn.

SNO har ikke faste takseringslinjer for sporing i beiteområdet, og det finnes derfor lite offisielt registrerte sporobservasjoner. Personell fra SNO vet av erfaring at det er forekomst av gaupe og jerv i beiteområdet, og spor etter jerv og gaupe blir meldt observert hvert år. En jerv ble felt i Hanadalen for et par år siden. Kongeørn observeres regelmessig, og en antar hekking i området (Bjørn Hugo Kristoffersen, SNO, pers.medd.). I sørenden av beiteområdet ble det dokumentert forekomst av bjørn i 2006.

5.2 Registrerte lammedata

5.2.1 Lammingsstidspunkt og vektutvikling på lam 2006

Tabell 2 viser gjennomsnittlig fødselsdata og veiedata for alle lam i de tre besetningene i 2006. Tabell 3 viser tilvekst i g/dag for alle lam i de ulike periodene.

Tabell 2. Gjennomsnittlig fødselsdato, fødselsvekt (kg), dato for vårveing, vårvekt (kg), alder ved vårveing, dato for høstveing, høstvekt (kg) og alder ved høstveing.

	Bruk 1	*	Bruk 2	*	Bruk 3	*
Fødselsdato	26.04	a	26.04	a	21.05	b
Fødselsvekt i kg	4,9		4,7		4,5	
Veiedato Vår	29.05		30.05		02.06	
Vårvekt i kg	13,2	a	13,7	a	8,2	b
Alder i dager ved vårveing	32	a	34	a	12	b
Veiedato høst	07.09	a	04.09	a	12.09	b
Høstvekt i kg	45,3	a	43,7	a	39,5	(a)**
Alder i dager ved høstveing	132	a	131	a	114	b

* ab, ulike bokstaver innen rad viser signifikant forskjell mellom besetninger med 95% sikkerhet (P<0,05)

** (a), tendens, p=0,06

Tabell 3. Tilvekst i g/dag fra fødsel til vårveiling, fra vårveiling til høstveiling og fra fødsel til høstveiling i de tre forsøksbesetningene.

	Bruk 1	*	Bruk 2	*	Bruk 3	*
Tilvekst fødsel-vår, g/dag	257	a	264	a	308	b
Tilvekst vår-høst, g/dag	320		309		311	
Tilvekst fødsel-høst, g/dag	306	a	298	a	311	b

* ab, ulike bokstaver innen rad viser signifikant forskjell mellom besetninger med 95% sikkerhet ($P < 0,05$)

Dersom en fordeler lamma etter hvilke som sendes til slakt, hvilke som settes på til livdyr, og hvilke som er tapt/døde, vil resultatet bli som tabell 4 viser.

Tabell 4. Antall lam, fødselsvekt (i kg), høstvekt (i kg), tilvekst (g/dag) og gjennomsnittlig veiedato ut fra lammes historie i 2006.

	Bruk 1			Bruk 2			Bruk 3		
	Slaktet	Påsett	Døde**	Slaktet	Påsett	Døde**	Slaktet*	Påsett	Døde**
Antall lam	60	15	4	70	15	2	52	30	13
Fødselsvekt i kg	4,9	5,3	4,4	4,7	4,7	4,3	4,9	4,1	4,8
Vårvekt i kg	13,2	14,3	9,4	13,8	13,6	13,1	8,6	7,7	8,7
Høstvekt i kg	45,3	45,3		44,1	41,3		42,3	36,4	
Tilvekst vår-høst, g/dag	325	301		313	284		329	287	
Tilvekst fødsel-høst, g/dag	310	290		301	281		326	293	
Veiedato vår	30.05	30.05	30.05	30.05	30.05	30.05	01.06	02.06	03.06
Veiedato høst	06.09	10.09		04.09	04.09		14.09	09.09	

* Bruk 3 har i tillegg slaktet 7 lam heime som kommer i tillegg til de lam som er oppført her

** Døde på utmarksbeite

5.2.2 Slakteresultater 2006

Slakteresultater i 2006 framgår av tabell 5. Hvert bruk er behandlet for seg, og tabellen viser resultatene for hver slaktedato. Slakteklassene er definert slik at P- = 1, P = 2, P+ = 3, O- = 4, O = 5, O+ = 6, R- = 7, R = 8, osv. En slakteklasse på 6,3 betyr dermed at gjennomsnittet for de lammene som ble slaktet i den omgangen var mellom O+ og R-. Feittklassen er definert på samme måte, ved at 1- = 1, 1 = 2, 1+ = 3, osv. En feittklasse på 6,1 betyr dermed at snittet for de lam som ble slaktet da ligger på litt over 2+ (2+ = 6). Prisen er pris på gjennomsnittslammet mht. vekt, slakteklasse og feitt. For 2006 er også pris pr kg tatt med.

Tabell 5. Slakteresultat for de tre brukene i 2006 gruppert etter slaktedato. Slaktevekt (kg), slakteklasse*, feittklasse** og pris er gjennomsnittstall for de lam som ble slaktet i hver slaktedato. Høgste og laveste pris på lam for hver slaktedato.

2006	8.sept			22.sept			10.okt
	Bruk 1	Bruk 2	Bruk 3	Bruk 1	Bruk 2	Bruk 3	Bruk 3
Antall lam til slakt	38	39	16	20	21	19	11
Alder slakt, dager	133	135	113	146	150	122	145
Dager fra høst til slakt*	4	4	6	13	18	8	15
Slaktevekt, kg	19,9	21,1	18,7	17,6	18,2	18,4	17,9
Slakteklasse**	6,8	7,6	6,8	5,4	7,4	6,6	7,3
Feittklasse***	6,8	7,5	5,9	5,0	6,3	6,0	5,6
Pris gjennomsnittslam, kr	595	631	576	500	531	530	516
Pris / kg	29,99	29,95	30,80	28,39	28,98	28,74	28,64
Lavest pris, kr	420	477	497	343	471	374	390
Høyest pris, kr	718	756	733	687	602	693	807

*Antall dager fra høstveeing til slakt

**EUROP-klassifisering: P-=1, P=2, P+=3, O-=4, O=5, O+=6, R-=7, R=8 ...

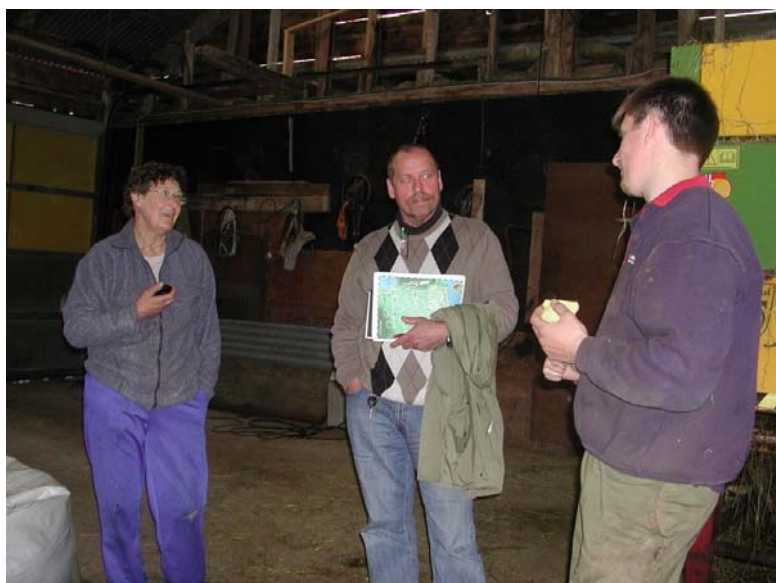
***Feitt-klasse: 1-=1, 1=2, 1+=3, 2-=4, 2=5, 2+=6, 3-=7, 3=8, 3+=9 ...

I tillegg til disse slaktedatoene er det slaktet lam på følgende datoer:

- Bruk 2: Slaktet ett lam 27. september. Dette lammet var 19 kg, klassifisering R- og feittklasse 3-. Prisen på dette slaktet var kr. 482.
- Bruk 2: Slaktet åtte lam 14. desember. Disse hadde en gjennomsnittlig slaktevekt på 16,5 kg
- Bruk 3: Slaktet fem lam 5. januar 2007. Disse hadde en gjennomsnittlig slaktevekt på 15,0 kg
- Bruk 3: Slaktet sju lam heime. Gjennomsnittlig høstvekt på disse var 32,4 kg (levendevekt) på høstveiedato 9. september.

De lam som er slaktet seint i sesongen eller slaktet heime er ikke tatt med i beregningene videre. Årsaken er at en ikke har data på mengde fôr som er brukt til framføring til slakt. Alle som er slaktet (bortsett fra heimeslakt) er med under rubrikken *Slaktet* i tabell 5.

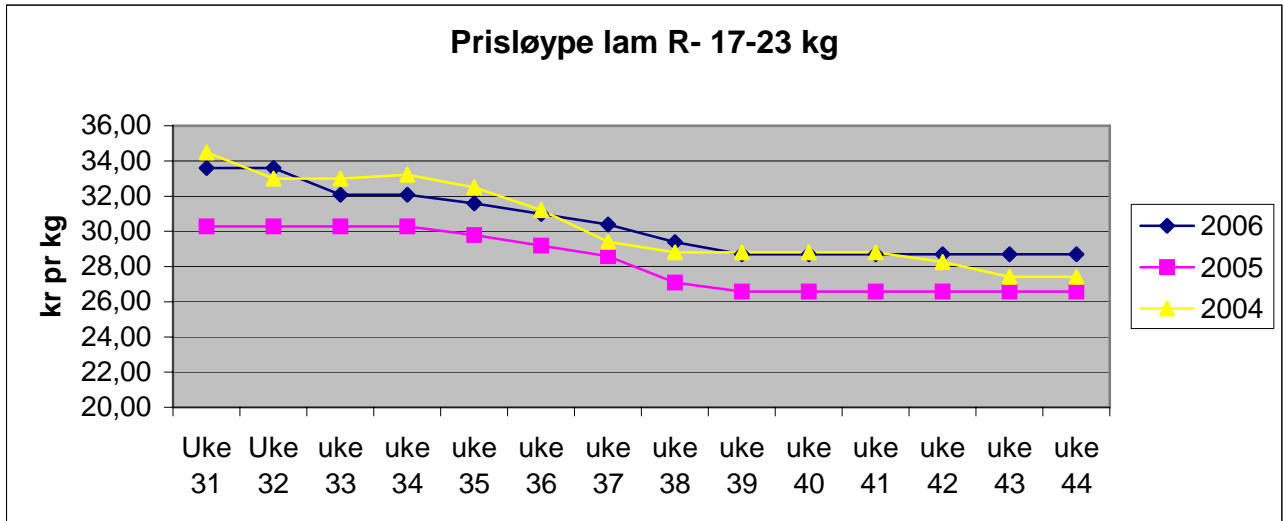
Slakteresultatene for årene 2003 til 2005 er bearbeidet, men ikke brukt i diskusjonen. Her har vi ingen tall for vektutvikling mv. i løpet av beitesesongen som vi har for 2006. Tabellene for slakteresultat disse årene er tatt med i vedlegg til rapporten.

Faglige diskusjoner

5.3 Prisløype for lam ved Gilde Finnmark, Karasjok

Figur 1 viser prisutviklingen i pris pr kg lammekjøtt som betales til produsent gjennom slaktesesongen for 1 kg lammekjøtt. Det er her tatt utgangspunkt i en gjennomsnittlig klassifisering (R-) og fettgruppe (2-). Tilskudd og tillegg som grunntilskudd, distriktstilskudd, puljetillegg, avtaletillegg kommer i tillegg til denne prisen, mens diverse avgifter kommer i fradrag. Prisløypa viser perioden august til oktober for årene 2004, 2005 og 2006. Tabellen som figuren bygger på er tatt med i vedlegg 2 til rapporten.

Figur 1. Løypa for prisutvikling av kg-pris på lammekjøtt gjennom slaktesesongen (Kilde: Nortura)

Lamma er klare for veiging

6. Diskusjon

6.1 Lammevekter og tap på beite

Gjennomsnittsvakta på lam ved beiteslipp var 5,0-5,5 kg høyere hos de besetningene som hadde tidlig lamming (13,2 og 13,7 kg) i forhold til kontrollbesetningen (8,2 kg).

En del tidligere undersøkelser av forebyggende tiltak har gjennomført systematiske veiinger for å se på tap i forhold til vekt på lamma ved beiteslipp. Dette gjelder særlig tapsundersøkelser og prosjekter med gaupeklaver. Resultatene er relativt entydige, og viser at økt slippvekt forebygger tap. I et halsklaveforsøk i Stange, Hedmark i 1996 (Steinset et al. 1997), hadde lam med slippvekt på under 10 kg en tapsprosent (18,2 %) som var nesten det tredobbelte av lam som hadde en slippvekt på over 10 kg (6,2 %). Dette ble også vist i Feiring, Oslo og Akershus, i 1999, hvor slippvekt på tapte lam i seks av syv besetninger var opptil fem kg mindre enn slippvekta for sankede lam (FMLA, Oslo og Akershus pers. medd.)

I de fleste tapsundersøkelser på lam har fødselsvekt, slippvekt eller tilvekst fra fødsel til utslipp hatt en signifikant effekt på lammedødeligheten (Lynnebakken 1995, Warren & Mysterud 1995, Melting et al. 1998, Warren et al. 1998, Warren et al. 1999, Mysterud et al. 2000, Hansen & Bjørn 2001) ved at lam med høyest slippvekt har størst sjanse for å overleve. I en tapsundersøkelse i Malangen var tapet størst i juni med sjukdom som den fremste dødsårsak, deretter kom ulykker og rev. Det var også betydelig høyere tap på små lam, og både fødselsvekt og slippvekt hadde signifikant effekt på dødelighet på beite (Hansen 2006). Det er logisk at store og friske lam har de beste forutsetningene for å overleve, i alle fall med hensyn til sykdom, tap til rev og kongeørn, og mht visse kategorier av ulykker.

I forhold til rovdyr har forsinket beiteslipp vært brukt som forebyggende tiltak flere steder. Dette har imidlertid ikke vært koplet til tidligere lamming, men vært et tiltak der en utsatte beiteslippet for lamma slik at de var større før de ble sluppet på utmarksbeite. Metoden er særlig benyttet i områder der en erfaringsmessig har tap om våren/forsommeren, særlig til rev, kongeørn og gaupe. Mer vanlig er tiltaket tidlig nedsanking, som særlig er brukt i områder med mye tap til jerv, og dels der det er tap til bjørn. Tiddlig sanking brukes enten som akutt tiltak når det oppstår en betydelig skadesituasjon, eller som planlagt tiltak der en har hatt problem over flere år med tap til jerv. Jerv kan ta lam gjennom hele sommeren, men flere undersøkelser har vist at de største tapene skjer utover seinsommer og høst. I en undersøkelse i Beiarn i Nordland i 2002 startet tapene til jerv i månedskiftet juli/august (Nilsen et al. 2002). Tapstallene til jerv var lave (ett til to lam pr uke) til sist i august, da tapene gikk kraftig opp til 6-12 dokumentert drept av jerv pr uke utover i september (fra og med uke 35). Samme undersøkelse viste også at lam tatt av jerv hadde signifikant høyere vårvekt enn lam som overlevde. Dette sammenfaller med erfaringene fra en av brukerne, at det ikke var lam med lavest vårvekt som ble tatt. Denne problemstillingen er imidlertid ikke behandlet videre i denne rapporten. Tidlig sanking forutsetter at en har tilgjengelig beredskapsareal, innmark eller rundballer som lammene kan gå på inntil de er slaktemodne. I vår undersøkelsen fra Tana viser det seg at en med tidlig lamming i stor grad kan sende slaktemodne lam direkte til slakteriet uten å ha oppføring utover høsten.

Undersøkelsen i Tana viser store variasjoner i tapstall fra år til år og mellom besetningene for de bruk som har sauebeiting i dette beiteområdet. Gjennomgående viser tallene fra OBB at de to brukene som har hatt tidlig lamming har noe lavere tapstall enn sammenlignbare bruk, og lavere enn snittet for beiteområdet (tabell 1). Også her er det imidlertid noe variasjoner fra år til år. Samtidig viser tapstallene at tapene i kontrollbesetningen de fleste år har ligget betydelig høyere. Årsakene kan imidlertid være mer sammensatte enn bare forskjellene i vekt ved beiteslipp. Det er ikke uvanlig at sau fra ulike besetninger bruker beiteområdene svært forskjellig, og ut fra det som er opplyst for dette området beiter besetningen fra bruk 3 betydelig lengre øst, dvs. lengre unna folk, og med større fare for å komme inn i områder der jerv ferdes mer jevnlig.

Med utgangspunkt i 2006, mistet bruk 1 fire lam (og to voksen sau), bruk 2 mistet to lam (ingen voksen sau tap) og bruk 3 mistet tretten lam (ingen voksen sau) på beite. Ingen av lammene som bruk 1

mistet ble funnet. Bruk 2 mistet ett lam ved drukning mens ett ikke ble funnet. Av de 13 lam som bruk 3 mistet ble 6 funnet. To av kadavrene ble undersøkt, og ble klassifisert som antatt drept av jerv av SNO-personell. Det var ingen signifikant forskjell på fødselsvekt eller vårvekt mellom lam som ble tapt sammenlignet med lam som overlevde. I snitt mistet dermed bruk med tidlig lamming ti lam færre enn kontrollbruket. Dette må imidlertid korrigeres for ulik besetningsstørrelse, der bruk 3 har flere dyr, slik at prosentvis differanse i 2006 utgjorde 9 % lavere tap av lam for brukene med tidlig lamming i forhold til kontrollbesetningen. Her må også skytes inn at med så få bruk med i en undersøkelse blir tallene svært usikre, men kan likevel gi en pekepinn på tapsforskjeller.

Sammenligningen med den vanlige driftsformen blir ikke helt reell, siden også kontrollbruket hadde tidlig sankning i 2006. Dette medførte sannsynligvis lavere tap enn ved sankning til den vanlige sanketida i distriktet (10.-15. sept.). Differansen i tap mellom forsøksbruk og kontrollbruk kan derfor skyldes større lam ved beiteslipp, og ulik bruk av beiteområdet.

6.2 Vektutvikling lam

Det var ingen forskjeller i fødselsvekt mellom de tre brukene. Derimot var den gjennomsnittlig daglige tilvekst hos lammene fra fødsel til vårveiling i kontrollbesetningen signifikant bedre enn hos lammene i forsøksbesetningene (308 g /dag mot hhv 257 og 264 g/dag). Dette er ikke overraskende da det erfaringsmessig er vanskelig å få like god tilvekst innendørs som på et godt vårbeite. Imidlertid er tilveksten ikke spesielt lav i forhold til en normal tilvekst for denne perioden. Føringregimet i forsøksbesetningene er allsidig i lammingstida, med både kraftfôr, graspletts og valsa havre, i tillegg til høy og surfôr. Dette kan medføre at sauene ikke så lett blir matleie og klarer å ta opp nok energi til å ha en god nok melkeproduksjon, sjøl om de ikke kommer seg ut på vårbeite tidlig.

Fra vårveiling til høstveiling er det ingen forskjell på tilvekst mellom de tre besetningene, med hhv 320 og 309 g/dag på bruk 1 og 2, og 311 g/dag for bruk 3. Dermed vil den forskjellen som var om våren utjevnes noe, med tilvekst i g/dag fra fødsel til høstveiling på 306 og 298 g/dag for bruk 1 og 2, og 311 g/dag for bruk 3. En tilvekst på over 250 g/dag er regnet som en normalt god tilvekst i beitesesongen. Alle tre besetningene hadde dermed en svært god tilvekst på utmarksbeite. Dette gjenspeiler seg også i høstvektene, der bruk 1 med en midlere høstveiedato 7. september har en gjennomsnittlig levendevekt på lamma på 45,3 kg, og bruk 2 har 43,7 kg ved midlere høstveiedato 4. september. Kontrollbruket har på midlere høstveiedato 12. september 39,5 kg levendevekt på lamma.

Dersom en korrigerer for ulike høstveiedatoer på brukene, og estimerer høstvekt for en bestemt dato (her er valgt første slaktedato 8. september) ut fra daglig tilvekst fra vårveiling til høstveiling, vil korrigert høstvekt (levendevekt) for 8. september ut fra opplysningene i tabell 2, 3 og 4 bli:

Bruk 1: 45,6 kg for alle lam, og 46,0 kg for de lam som ble slaktet.

Bruk 2: 44,9 kg for alle lam, og 45,4 kg for de lam som ble slaktet.

Bruk 3: 38,3 kg for alle lam, og 40,3 kg for de lam som ble slaktet på slakteri.

6.3 Økonomi i driftsform med tidlig lamming

6.3.1 Kostnader

På kostnadssiden foreligger det ikke sikre registreringer av fôrforbruk (jfr. kap. 2). I rapporten har vi derfor forholdt oss til de opplysninger om kraftfôrforbruk pr sau som brukerne selv har oppgitt, og tatt hensyn til differansen mellom midlere lammingstidspunkt for tidlig lamming sammenlignet med midlere lammingstid på kontrollbruket. Merforbruk av kraftfôr om våren er ut fra dette beregnet til ca. 35 kg pr voksen sau med lam. I tillegg til ordinært kraftfôr (Formel Sau), fikk sauene også noe valsa korn og graspletts. Lamma fikk noe kalvekraftfôr, samt at de også spiste noe Formel Sau. Dette fôropptaket har vi ikke beregninger på. Felleskjøpet opplyser at pris på en sekk (35 kg) Formel Sau i april 2006, levert i Tana, kostet kr. 107,21 u/mva og inklusive frakttilskuddet (kr. 3,06 pr kg). Levert i bulk blir prisen 30-40 øre lavere pr kg. Valsa havre i 25 kg sekk kostet i samme periode 57,55 u/mva (kr. 2,30 pr

kg) og graspellets i 35 kg sekk kostet 129,50 u/mva (kr. 3,70 pr kg). Årsaken til at graspellets er dyrere enn kraftfôr skyldes at denne varen ikke har frakttilskudd.

Sauene kan ta opp noe mer grovfôr i tida etter lamming sammenlignet med siste del av drektighetsperioden, dersom grovfôr kvaliteten er god. Forsøk har vist at sau etter lamming kan ta opp inntil 25 % mer grovfôr enn det grovfôropptaket de hadde før lamming (Nedkvitne 1978).

Grovfôropptaket i forsøksbesetningene er ikke beregnet, men morsauene har en inneførsperiode etter lamming som er 15-20 dager lengre enn før. Det totale inneførsperioden er den samme, eller litt kortere, sammenlignet med normal lammingstid. Meropptak av grovfôr etter lamming kan være inntil 0,5 kg tørrstoff pr dag. For 20 dager vil det dermed maksimalt utgjøre 10 kg tørrstoff pr sau. En rundballe på 600 kg med 25 % tørrstoff vil gi 150 kg tørrstoff. Dersom en setter prisen på rundballe til kr. 300, vil tørrstoffprisen bli kr. 2,00 pr kg. Dersom brukene ikke har tilstrekkelig med eget grovfôr, men må kjøpe, kan en derfor beregne opptil kr. 20 i ekstra fôrkostnader til grovfôr pr vfs.

Merarbeid er beregnet ut fra en skjønnsmessig vurdering av brukerne på bruk 1 og 2 om hvor mye merarbeid de har pr dag i tidsrommet fra 25. april til 20. mai. Omfanget av merarbeid vil variere med hvor enkelt opplegg en klarer å få til i inneførsperioden etter lamming, og hvor god tilgang en har på areal i bygningene. Det er derfor vanskelig å sette faste normer for dette. Bruker en de opplysningene som er gitt av brukerne, 2-2,5 t mer pr. dag i de tre til fire ukene dette merarbeidet pågår, vil det medføre en økt arbeidsmengde på 50-65 timer. Også spørsmålet om økt plassbehov i bygninger må løses på ulike måter da ulike bruk har varierende tilgang på areal.

Merkostnadene ved økt fôrforbruk i forsøksbesetningene er oppsummert i kapittel 6.3.4

6.3.2 Beregning av merinntekter på slakt ved tidlig lamming

Inntektssida bestemmes i første rekke av hvor tidlig en har leveringsklare lam, men avhenger også av når slakteriet starter å ta i mot lam til slakt. Hvor effektivt en får sankt sauene, og hvor mye ettersanking en har utover høsten vil også ha betydning for hvor mange lam en får levert tidlig.

Gilde i Karasjok opplyser om at de normalt starter slaktinga torsdag eller fredag i uke 35, men at dette avhenger noe av behovet for å få levert slakt så tidlig. I 2006 startet de 7. september, dvs. torsdag i uke 36. Brukene som er med i undersøkelsen leverte lam til slakt 8. september, men hadde ønske om levering noe tidligere. I 2005 startet Gilde Karasjok mottak av sau og lam til slakt fredag i uke 35. Nortura opplyser videre at de kan starte slakting av sau og lam tidligere dersom de i løpet av juni måned får melding om at det er ønske om å levere før uke 35. Dersom det i framtida blir flere som har tidlig lamming og dermed slaktemodne lam klar til levering tidlig, kan de starte ordinær slaktesesong tidligere enn de gjør nå. Bruk 1 og 2 leverte hovedtyngden av lam ved første mulighet for slakting i 2006, dvs. i uke 36. Prisen uken før ville vært 50-60 øre høyere pr kg, og to uker før 100-110 øre høyere pr kg.

Beregning av merinntekt av slakt ved tidlig lamming er komplisert, og kan gjøres på flere måter. Her vil vi bruke to ulike tilnæringsmåter. Begge har sine svakheter, og det er også en relativt stor variasjon mellom de to brukene som har tidlig lamming.

Beregningsmåte 1; ut fra slakteoppgjør

Bak de økonomiske beregningene for resultatet inntektsmessig for disse tre bruk må det nødvendigvis tas en del forutsetninger og forbehold. Dersom vi forutsetter at tallene for 2006 er representative, og forutsetter håbeite til begynnelsen av oktober (dvs. ikke ekstra fôrutgifter før 10.oktober) kan en gjøre økonomiske beregninger om ulikheter mellom forsøksbrukene og kontrollbruket basert på slakteoppgjøret for de første leveransene.

Sum inntekter fra leveransene av lam høsten 2006, og gjennomsnittspris for alle lam levert til og med 10 oktober 2006 (lam levert i desember og januar holdt utenfor, siden en ikke har tall for fôrforbruket for framføring av disse lammene):

Formel:

(1. leveranse, gjennomsnittspris for lam x antall lam) + (2. leveranse, gjennomsnittspris for lam x antall lam) + (evt. 3. leveranse, do.) = slakteinntekter : antall lam slakta = gjennomsnittspris for alle lam levert innen 10. oktober.

Bruk 1: $(595 \times 38) + (500 \times 20) = 32\ 610$ for 58 lam, dvs. kr. 562,20 pr lam.

Bruk 2: $(631 \times 39) + (531 \times 21) + (482 \times 1) = 36\ 242$ for 61 lam, dvs. kr. 594,10 pr lam.

Bruk 3: $(576 \times 16) + (530 \times 19) + (516 \times 11) = 24\ 962$ for 46 lam, dvs. kr. 542,70 pr lam.

Sammenlignet med bruk 3 hadde bruk 1 en merinntekt pr lam på kr. 19,50, totalt kr. 1131 for 58 lam. Bruk 2 hadde en merinntekt pr lam på 51,40 sammenlignet med bruk 3, dvs kr. 3135 mer ved leveranse av 61 lam.

I slaktevekt innebar leveransen fra bruk 1 at de leverte 30 kg mer lam pga tidlig lamming, regnet ut fra gjennomsnittslam levert slakt og i forhold kontrollbruket. Beregningen som ligger til grunn for dette framgår av følgende formel:

(1. leveranse, gjennomsnittsvikt lam bruk 1 - gjennomsnittsvikt lam bruk 3) x antall lam levert) + (2. leveranse, gjennomsnittsvikt lam bruk 1 - gjennomsnittsvikt lam bruk 3) x antall lam levert = differanse i lammevekt levert slakt mellom forsøksbesetningene i forhold til kontrollbruk.

Dette gir for bruk 1: $(19,9 - 18,7) \text{ kg} \times 38 - (18,4 - 17,6) \text{ kg} \times 20 = 29,6 \text{ kg}$.

Bruk 2 leverte 89 kg mer. $((21,1 - 18,7) \text{ kg} \times 39 - (18,4 - 18,2) \text{ kg} \times 21 = 89,4 \text{ kg})$. Tar en hensyn til grunntilskudd (kr. 4,30 pr kg) og distriktstilskudd (kr. 13,00 pr kg i sone 5) utgjør dette kr. 17,30 i tilskudd pr lam som også oppnås. Puljetillegg og avtaletillegg (0,80 pr kg) forutsetter kommer i tillegg, samtidig som en del avgifter (omsetningsavgift, kjøttkontrollavgift, avgift til Mattilsynet o.l.) kommer i fradrag. Samlet tilskudd minus avgifter kan settes til kr. 17. Merinntekten pga tilskudd utgjør da $kr. 17 \times 30 = kr. 510$ for bruk 1, og $kr. 17 \times 89 = kr. 1513$ for bruk 2.

Ut fra denne beregningsmåten utgjør merinntekta pga tidlig lamming kr. 1641 (kr. 1131 + 510) for bruk 1 og kr. 4648 (3135 + 1513) for bruk 2.

Begge bruk hadde 48 vfs. Ut fra denne beregningsmetoden medfører dette merinntekt på kr 34 pr vfs for bruk 1, og kr. 97 pr vfs for bruk 2.

Sammenligningen mellom slakteoppkjørene mellom de to driftsformene blir ikke helt reell, da bruk 1 sendte alle lam som skulle slaktes innen 22. september, mens bruk 2 og 3 holdt igjen hhv 8 og 12 lam for oppføring og slakting i desember eller januar året etter, eller til slakting heime. Disse lammene var mindre, og har fått ekstra oppføring fram til slakt. Denne førkostnaden har vi ikke tall for.

Beregningsmåte 2; ut fra høstvekter

Beregningene kan gjøres på flere måter. Tar en utgangspunkt i vektforskjellen mellom lammene ved korrigert høstveiedato (kapittel 6.2), var gjennomsnittet for alle lam fra bruk 1 og bruk 2 hhv 7,3 kg og 6,6 kg tyngre enn lam fra kontrollbruket. For de lammene som slaktet i 2006 og januar 2007, var gjennomsnittslammet fra bruk 1 5,7 kg tyngre i forhold til lam fra bruk 3, og lam fra bruk 2 var 5,1 kg tyngre enn lam fra bruk 3. Dette er imidlertid levendevekt. Slaktevekt beregnet som prosent av levendevekt kan variere mellom 42 og 50 % avhengig av kjøttfylde, om vomma er full eller ikke, avlsmessige forhold m.v. (Tom Hjeltestad, pers.medd.). En vanlig slakteprosent som brukes er 45 % av levendevekt. Dette vil her medføre en differanse i slaktevekt mellom forsøksbrukene og kontrollbruket for de lam som ble sendt til slakteriet på 2,6 kg for bruk 1 og 2,3 kg for bruk 2. Differanse i kg kjøtt til slakt vil da være $2,6 \text{ kg/lam} \times 60 \text{ lam} = 156 \text{ kg}$ mer for bruk 1, og $2,3 \text{ kg/lam} \times 70 \text{ lam} = 161 \text{ kg}$ for bruk 2, dersom alle lam som gikk til slakt fra de tre brukene ble slaktet samme dato, dvs. 8. september. Ved å bruke den gjennomsnittsprisen som ble oppnådd i uke 36 (kr. 29,99, avrundet til kr 30) pluss tilskuddene (minus avgifter)/kg gir dette en sum merpris for bruk 1 på $(30 + 17) \text{ kr/kg} \times 156 \text{ kg} = kr. 7332$. For bruk 2 gir dette en merpris på $(30 + 17) \text{ kr/kg} \times 161 \text{ kg} = kr. 7567$.

I denne beregningen forutsettes det at alle lam som gikk til slakt, også de som ble levert i desember og januar er med, mens lam som gikk til heimeslakt ikke er tatt med. Denne sammenligningsmåten blir heller ikke helt rett siden en tar utgangspunkt i midlere korrigert veiedato 8. september. Dersom en

forutsetter at en har et godt håbeite tilgjengelig, kunne lammene uten store merkostnader beitet på h a enda en stund utover h osten. Dette ville sannsynligvis medf ort en noe mindre differanse mellom forsøksbrukene og kontrollbruket. Ved lik tilvekst på lammene utover h osten ville imidlertid differansen fortsatt være den samme.

Ut fra denne beregningsmåten medfører dette en merinntekt for forsøksbrukene på mellom 150 og 160 kr pr vfs (hhv kr. 152,75 og kr. 157,64 for bruk 1 og bruk 2) til dekning av ekstra arbeidsforbruk og ekstra huskostnader.

Begge beregningsmåter har sine svakheter, og de riktige tall for økt slakteverdi ligger sannsynligvis et sted mellom disse to beregningene. Forskjellene mellom bruk 1 og bruk 2 i de to beregningsmåter kommer primært av at bruk 2 hadde flere lam, noe som medførte både flere lam til slakting i de første slaktedatoene, samtidig som de holdt igjen små lam til slakting i desember. Ved beregning ut fra høstvekt og beregnet slakteverdi av alle lam til slakt vil denne forskjellen utjevnes.

Dersom bruk 1 og 2 hadde fått levert første pulje av lam to uker tidligere, og det forutsettes kr. 1,00 høyere pris, ville inntekten for bruk 1 blitt kr. 756 høyere. Bruk 2 ville fått kr. 823 mer. Dette forutsetter imidlertid samme vekt på lamma som ved levering i uke 36, 19,9 kg og 21,1 kg for hhv bruk 1 og bruk 2. Dersom imidlertid slaktevekta på lammene hadde vært ett kg lavere enn i uke 36, ville det ikke utgjøre noen forskjell i forhold til den leveransen de hadde. Ut fra tilvekst i g/dag og omregnet til tilvekst slaktevekt i g/dag ville lamma hatt en slaktevekt som lå 1,9 kg lavere to uker tidligere. Dette betyr prisl ypa er såpass flat at brukerne har mer igjen for at lamma blir noe større, istedenfor å sende tidlig, så lenge det ikke medfører vesentlige merkostnader. Dette forutsetter også at tilveksten er like god på seinsommer/tidlig høst som gjennomsnittet for hele perioden fra v rveiing til h stveiing.

Det er ikke tatt hensyn til en eventuell høyere pris pr kg for voksen sau som blir levert tidlig, sammenlignet med seinere leveranser. Dette ville likevel ikke utgj rt noen forskjell i denne undersøkelsen, siden også kontrollbruket har tidlig sanking, og dermed kunne sende voksne dyr til slakting samtidig som de bruk som har tidlig lamming.

6.3.3 Virkning på økonomien ved redusert tap

Der vanskelig å gi sikre tall for den økonomiske betydningen av reduserte tap, både fordi det baserer seg på få bruk og få år, og fordi variasjonene i tap har vært store mellom bruk og mellom år i dette beiteområdet. Dersom en bruker resultatene fra 2006 og forutsetter et lavere tap på rundt 9 % for bruk med tidlig lamming i forhold til normal lammingstid, så utgjør dette 7 færre lam tapt p ga tidlig lamming for bruk 1 sammenlignet med kontrollbruket. Forutsatt samme gjennomsnittspris som for lam som ble levert ved de første slakteomgangene i 2006, gir dette en merinntekt på kr. $562,20 \times 7 =$ kr. 3935 for bruk 1. For bruk 2 medfører 9 % lavere tap 8 færre lam tapt, og dermed en merinntekt på kr. $594,10 \times 8 =$ kr. 4753.

Også her må en regne med tilskuddene (grunntilskudd, distriktstilskudd mv, minus avgifter) på kr. 17 pr kg lam levert. Bruk 1 hadde en snittvekt på de lam som ble levert høsten 2006 på $((19,9 \times 38) + (17,6 \times 20)) : 58 = 19,1$ kg. For 7 flere lam levert, utgjør dette kr. $17 \times 19,1 \times 7 =$ kr. 2273. Snittvekt for alle lam levert fra bruk 2 var: $((39 \times 21,1) + (21 \times 18,2) + (1 \times 19,0)) : 61 = 20,1$ kg. For bruk 2 vil tilskuddene for 8 flere leverte lam utgjøre kr. $17 \times 20,1 \times 8 =$ kr. 2734.

Tilsammen for bruk 1 vil derfor 7 flere lam levert til slakt høsten 2006 utgjøre kr. 6208, og for bruk 2 vil 8 flere lam levert utgjøre kr. 7487. Disse beregningene er basert på data fra 2006, og forskjellen mellom bruk 1 og bruk 2 skyldes i hovedsak ulike lammetall.

6.3.4 Oppsummering av økonomien ved tidlig lamming

Med de forutsetninger og forbehold som er nevnt ovenfor, kan en kort oppsummere at merinntekten ved å leverte svært tidlig betyr mindre enn å ha store lam klare til levering til normalt tidlig slaktetid om høsten. En tidligere levering gir noe mer pr kg slakt, men forutsetningen må være at vektene ikke er vesentlig lavere enn noe senere på høsten. Dette henger igjen sammen med mulighetene for godt høstbeite etter sanking. Det hefter størst usikkerhet ved hvor stor reduksjon i tap av lam på beite en kan forvente ved tidlig lamming. Dersom tapet over flere år blir 9 % lavere enn andre besetninger,

utgjør redusert tap, og dermed flere lam til levering om høsten, sannsynligvis mer enn høyere vekter på lamma pga tidligere lamming.

Avrunder en de beløp en er kommet fram til i beregningene foran, og tar et middeltall for de to forsøksbrukene og de to beregningsmåtene, kan bildet se slik ut:

Merinntekter ved tidlig lamming:

Merinntekt pga tyngre lam om høsten og tidligere slakting:	kr. 5800
+ Merinntekter pga redusert tap:	kr. <u>6700</u>
Sum	kr. <u>12 500</u>

Også for kostnadssiden hefter det seg noe usikkerhet, da en ikke har nøyaktige registreringer av fôrforbruket. Med disse forbehold kan et estimat se slik ut (gjelder for begge bruk):

Økte kraftfôrkostnader, kr 107 (sekkpris) x 48 vfs =	kr. 5136
Økte grovfôrkostnader, stipulert: kr 20 x 48 =	kr. 960
Øvrig fôr og strø, stipulert og avrunding	<u>kr. 404</u>
Sum	kr. <u>6500</u>

Netto merinntekt, dvs. differansen mellom merinntekt og merkostnadene, vil ut fra dette bli kr. 6000.

Dette beløpte skal dermed dekke ekstra arbeid og ekstra husdyrrom i april/mai ved tidlig lamming i besetninger på rundt 50 vfs. Netto merinntekt pr vfs vil ut fra disse beregningene bli kr. 125.

Norsk landbruksøkonomiske institutt NILF opplyser at de ikke har studier på økonomiske forhold ved tidlig lamming (Øyvind Hansen, pers.medd.)

6.4 Andre faktorer

En rekke andre faktorer er med på å avgjøre om dette er en driftsform som kan egne seg, ikke minst tilgang på tidlig vårbeite og forsommerbeite, tilgang på høstbeite, om en har tilstrekkelig grovfôr eller om det må kjøpes inn, tilgang på ledig bygningsareal om våren mv. I de økonomiske beregningene er ikke kostnadene ved å føre opp lam utover høsten, til sein slakting eller eventuelt til slakting neste år, tatt med.

Ved tidlig lamming kan sjukdom på lam eller morsøye (melkefeber, jurbetennelse mv) som kan oppstå i ukene etter lamming oppdages lettere, og dyrene kan dermed behandles eller holdes tilbake fra beiteslipp. Til nå har ikke brukerne meldt om noen endringer av helsesituasjonen hos sau ved overgang til tidlig lamming.

En tidligere sanking vil sannsynligvis også medføre mindre tap av voksne morsøyer og gimrer. Dette vil særlig være tilfelle dersom det forekommer bjørn i et beiteområde.

Bruk med tidlig lamming må være oppmerksom på forbudet mot å slippe værlam født før 15. april på beite i fellesbeiteområder. De må også passe på at værlam blir sendt til slakt tidlig nok, slik at det ikke blir værsmak på kjøttet.

Ressursutnyttelsen flyttes noe fra utmark til mer kraftfôr- og grovfôrfôring i fjøs. Samtidig er lammene større ved utslipp på beite, slik at lammes fôropptak på beite blir større enn ved kombinasjonen normal lammingstid og tidlig sanking.

De brukene som har benyttet seg av tidlig lamming som et tiltak for å redusere tap til rovdyr har mottatt et tilskudd fra Fylkesmannen i Finnmark over virkemiddelordningen *Tilskudd til forebyggende og konfliktdepende tiltak i forhold til rovviltskader* på kr. 10 pr vinterfora sau pr dag. Dette tilskuddet er ikke tatt med i de økonomiske beregningene av driftsformen tidlig lamming.

7. Konklusjoner

Ut fra de forutsetninger og beregninger som er lagt til grunn kan en driftsform med tidlig lamming svare seg økonomisk. Denne driftsformen er interessant ikke minst på grunn av det dyreetiske aspektet ved at man mister færre lam på beite.

Det er behov for gode registreringer over flere år for å få sikrere data over økonomi og tapsbilde som følge av driftsformen.

Klar for vårveing

Vårvekta registreres

Snart klare for utmarka

8. Referanser

- Hansen, I. 2006. Tapsårsaker hos lam på østre Malangshalvøya 2005. Bioforsk Rapport, vol. 1 Nr. 9, 1-30.
- Hansen, I. & Bjøru, R. 2001. Tapsundersøkelse på lam i beiteområdet "Klubben og Kjeipen", Hemnes kommune, 2001. Rapport 22/2001, Planteforsk Tjøtta fagsenter 1-29.
- Lynnebakken, T. 1995. tapsmønster og risikofaktorer for sau (*Ovis aries*) på fjellbeite i målselv, Troms. Cand.scient.-oppgave i økologi. Biologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Melting, B., Eggen, T. & Kvam, T. 1998. faktorer som påvirker tap av sau i utmark med ulike forekomster av store rovdyr. NINAs strategiske instituttprogrammer 1991-1995. Store rovdyrs økologi i Norge. Sluttrapport. NINA Temahefte 8, 151-155.
- Mysterud, I. 2000. Lammedødeligheten i Halså/Surnadal, Møre og Romsdal 1999 med kommentarer til alvold-problemet. Utmarksnæring i Norge 1-00: 1-64.
- Nedkvitne, J. 1978. Forelesingar ved undervising i føring og stell av sau. Kompendium NLH, 170 s.
- Nilsen, P.A., Hansen, I. & Bjøru, R. 2001. Tapsundersøkelse for lam på utmarksbeite i rode 5 i Beiarn kommune, Nordland 2002. Grønn forskning 43/2002, Planteforsk Tjøtta fagsenter, 1-25.
- Steinset, O. K., Fremming, O. R. & Wabakken, P. 1997. Halsklaver på lam som forebyggende tiltak mot gaupeskader i Stange, Hedmark 1996. Høgskolen i Hedmark, Rapport nr. 2.
- Warren, J.T. & Mysterud, I. 1995. Mortality of domestic sheep in free-ranging flocks in south-eastern Norway. J.Anim. Sci. 73:1012-1018.
- Warren, J.T., Mysterud, I. & Hasvold, S. 1998. Lammedødeligheten i Lesja, Oppland 1997 med forvaltningsrelevante kommentarer. Utmarksnæring i Norge 1-98: 1-48.
- Warren, J.T., Mysterud, I. & Skatter, H.G. 1999. Lammedødeligheten i Suldal, Rogaland 1998 med forvaltningsrelevante kommentarer. Utmarksnæring i Norge 2-99: 1-34.

9. Vedlegg

Vedlegg 1: Slakteresultater 2003-2005:

Tabell: Slakteresultat for de tre brukene i 2003. Slaktevekt (kg), slakteklasse, feittklasse og pris er gjennomsnittstall for de lam som ble slaktet i hver slakteomgang

2003	12.sep			18.sep		24.sep		09.okt
	Bruk 1	Bruk 2	Bruk 3	Bruk 2	Bruk 3	Bruk 1	Bruk 2	Bruk 3
Antall dyr	35	30	13	10	10	16	12	15
Slaktevekt	19,2	19,1	19,4	17	14,9	19,4	21	15,5
Slakteklasse*	4,9	4,9	5,2	3,9	2,8	4,3	4,9	3,8
Feittklasse**	5,7	5,6	5,8	4,6	4,0	6,7	7,0	5,3
Pris	581	579	596	475	343	567	637	425
Lavest pris	405	303	411	403	106	311	471	220
Høyest pris	854	771	825	534	624	763	782	681

*EUROP-klassifisering: P-=1, P=2, P+=3, O-=4, O=5, O+=6, R-=7, R=8 ...

** Feitt-klasse: 1-=1, 1=2, 1+=3, 2-=4, 2=5, 2+=6, 3-=7, 3=8, 3+=9 ...

Tabell: Slakteresultat for de tre brukene i 2004. Slaktevekt (kg), slakteklasse, feittklasse og pris er gjennomsnittstall for de lam som ble slaktet i hver slakteomgang

2004	07.sep	13.sep	18.sep	11.okt	02.nov
	Bruk 3	Bruk 2	Bruk 1	Bruk 3	Bruk 2
Antall dyr	17	36	30	26	17
Slaktevekt	18,2	18,3	20,6	14,9	20
Slakteklasse*	5,2	5,8	6,1	4,1	5,9
Feittklasse**	6,4	7,0	7,7	4,4	7,0
Pris	531	550	575	376	495
Lavest pris	409	408	356	175	316
Høyest pris	717	674	839	580	642

*EUROP-klassifisering: P-=1, P=2, P+=3, O-=4, O=5, O+=6, R-=7, R=8 ...

** Feitt-klasse: 1-=1, 1=2, 1+=3, 2-=4, 2=5, 2+=6, 3-=7, 3=8, 3+=9 ...

Tabell: Slakteresultat for de tre brukene i 2005. Slaktevekt (kg), slakteklasse, feittklasse og pris er gjennomsnittstall for de lam som ble slaktet i hver slakteomgang

2005	02.sep			09.sep	16.sep			21.sep		14. okt.	09.nov	
	Bruk 1	Bruk 2	Bruk 3	Bruk 2	Bruk 1	Bruk 2	Bruk 3	Bruk 2	Bruk 3	Bruk 1	Bruk 2	Bruk 3
Antall dyr	30	60	12	2	15	2	6	19	10	4	9	22
Slaktevekt	18,3	15,1	16,1	18,9	19,4	18,4	17	16	16,4	21	11,4	15,3
Slakteklasse*	6,1	5,2	6,0	5,5	6,3	5,0	5,2	5,2	5,5	7,0	3,7	5,1
Feittklasse**	6,1	5,0	5,4	5,5	6,1	5,5	3,0	5,1	4,2	6,3	3,6	4,6
Pris	520	413	462	538	542	508	469	403	432	536	212	382
Lavest pris	343	241	318	502	375	469	393	80	384	353	33	242
Høyest pris	720	574	580	574	724	546	620	490	486	652	385	561

*EUROP-klassifisering: P-=1, P=2, P+=3, O-=4, O=5, O+=6, R-=7, R=8 ...

** Feitt-klasse: 1-=1, 1=2, 1+=3, 2-=4, 2=5, 2+=6, 3-=7, 3=8, 3+=9 ...

Vedlegg 2: Prisløypa for Gilde uke 31-44 i årene 2004-2006

Tabell 8. Prisløype fra Gilde 2004-2006. Pris i kr/kg, basert på lam kl. R-, vektgruppe 17-23 kg, fettgr. 2 - og rein varelinjepris.

År/uke	Uke 31	Uke 32	uke 33	uke 34	uke 35	uke 36	uke 37	uke 38	uke 39	uke 40	uke 41	uke 42	uke 43	uke 44
2006	33,59	33,59	32,09	32,09	31,59	30,99	30,39	29,39	28,69	28,69	28,69	28,69	28,69	28,69
2005	30,28	30,28	30,28	30,28	29,78	29,18	28,58	27,08	26,58	26,58	26,58	26,58	26,58	26,58
2004	34,49	32,99	32,99	33,21	32,51	31,21	29,41	28,81	28,81	28,81	28,81	28,26	27,42	27,42